

HINDERNISSEN OP HET PAD NAAR DUURZAME ENERGIE

Chaos in de polder

Het is een uitermate complex en gelaagd vraagstuk dat alles en iedereen in de samenleving raakt: de torenhoge energierekeningen van dit moment, de dreigende tekorten en de harde noodzaak van een duurzaam, toekomstbestendig energiesysteem. "Op de korte en middellange termijn krijgen we nog meer chaos."

DOOR **WILLEMEN VELDMAN-MARSMAN**

Jan Rotmans

Vooropgesteld: hij is een optimistisch mens. Jan Rotmans, hoogleraar Transitiekunde aan Erasmus Universiteit Rotterdam.

Toch maakt hij zich zorgen. Over de torenhoge energierekeningen waardoor deze voor veel mensen onbetaalbaar worden, over de groeiende weerstanden, de polarisatie, het onbehagen. Zijn conclusie: "Dit is een reactie van burgers die klem zitten tussen de kilte van de markt en een bureaucratische overheid die vooral kiest voor de korte termijn." Het verklaart volgens hem mede de sterke toename van het aantal energiecoöperaties. Eind 2021 waren dat er in totaal 676 aldus de Lokale Energiemonitor, in 2015 waren dat er nog 248. Driekwart van deze coöperaties houdt zich bezig met meerdere soorten energieproductie, zoals wind, zon, collectieve warmtevoorzieningen, het opslaan van energie en het installeren van laadpalen. De rest richt zich op één soort energievoorziening. Bijvoorbeeld zonnedaken voor de wijk.

Bouwe Taverne, mede oprichter en bestuurslid van BENG!, de Biltse Energie Neutrale Gemeenschap, is een van de vele honderden burgers die zich in coöperatief verband bezighouden met de energietransitie. Zijn ambitie: de energietransitie versnellen én mensen in zijn dorp, die niet in staat zijn zelf energiematregelen te treffen en duurzame energie te financieren, te helpen.

Urgent

In 2050 moet de energievoorziening in Nederland nagenoeg helemaal duurzaam en CO₂ neutraal zijn. Een streven waarvan het de vraag is of en hoe dat te realiseren valt. Zeker gezien de geopolitieke ontwikkelingen van dit moment en het feit dat energie wordt ingezet als wapen in een machtsconflict, terwijl Nederland voor bijna de helft van zijn totale energieverbruik afhankelijk is van aardgas en de systemen, wetten en regels daarop zijn ingericht. Die bovengemiddeld grote afhankelijkheid en de torenhoge energieprijzen maakt de transitie van fossiel naar duurzaam extra urgent.

Rotmans: “We hebben veel te lang gewacht met verduurzamen. Als we daar vijftien jaar geleden mee waren begonnen hadden we nu niet zo in de problemen gezeten.” Deze problemen tekenen zich op allerlei niveaus en fronten af. De wetten en regels lopen achter, er is een groot tekort aan mankracht om techniek te realiseren en het tempo wordt mede bepaald door het polderen van koepelorganisaties en belangenbehartigers. Bovendien lopen de belangen van energieleveranciers en burgers ver uiteen. Dat frustrert een snelle voortgang. “Er zijn honderdduizenden betrokken burgers die graag geholpen willen worden maar die op allerlei manieren tegen barrières oplopen”, aldus Rotmans. Taverne: “Ik hoop dat we in de buurt komen van wat er moet gebeuren, maar als je vraagt, ‘zijn we op tijd’, dan zeg ik nee, we zijn te laat.” Om meters te maken is, zegt hij

“De mens is vergeten”

“overtuigend leiderschap nodig dat weet waar we mee bezig zijn, daar helder en duidelijk over communiceert maar er vooral in slaagt mensen mee te nemen in alle veranderingen.” En ja – ook banken moeten dat leiderschap tonen.

Weerstanden

Een van de grootste obstakels in de overgang van fossiele naar duurzame energie is de manier waarop mensen worden betrokken bij dit vraagstuk, dat – in de woorden van Taverne – “ons allemaal persoonlijk raakt omdat het heel dichtbij komt. Dat doet een appèl op ieder van ons.” Dat mensen met voldoende financiële mogelijkheden twijfelen of ze wel moeten investeren in een zonnepark of windmolen vindt hij onbegrijpelijk. “Ik kom veel mensen van mijn generatie tegen – ik ben 72 – die zeggen ‘moet ik dat op mijn leeftijd nog wel doen?’ Dan attenderen wij ze erop dat ze ook certifi-

caten kunnen kopen om aan hun kleinkinderen te schenken. Die willen uiteindelijk ook graag een leefbare planeet.”

Rotmans: “In de afgelopen 25 jaar zijn burgers nooit echt direct betrokken geweest bij de energietransitie. De noodzaak van de energietransitie is door de overheid over de mensen uitgestrooid op een top-down manier. Het ging over mensen maar niet met mensen. Geen wonder dat er nu zo’n weerstand is.” Vooral grote velden met zonnepanelen en enorme windturbines moeten het ontgelden. “Ze zijn ook oerlelijk”, zegt Rotmans. Taverne: “Ik zie windmolens eerder als een nieuw landschappelijk element en wel om wind te oogsten. De verbinding die mensen hebben met duurzame energie bepaalt wat ze willen en of ze dwarsliggen of niet. Als er tussen de A27 en Maartensdijk een immense windturbine komt van 250 meter hoog, dan is er een groot aantal mensen dat ineens daarop uitkijkt.” En ja, in zekere zin is dat horizonvervuiling maar ook bittere noodzaak om de klimaatdoelen te realiseren. Opsteker: Als mensen eraan verdienen zijn ze er juist heel blij mee. Dat concludeert ook Rotmans: “Als je burgers actief betreft bij de energietransitie en ze laat meedelen in de verdiensten dan verdwijnt veel weerstand als sneeuw voor de zon.” Als voorbeeld

Transitiebankieren vanuit het perspectief van Rabobank

Inge
Ezinga-Roebroek

Inge Ezinga-Roebroek, coöperatief directeur Rabobank (regio Zwolle en het Nieuwe Land): "Ik maak onderscheid tussen financiers en bankieren. Financieren gaat over geld, debet en credit. Bankieren over wat wij willen met de grote transitie die op ons afkomen en hoe we de verhouding zien tussen financiële waarde, de leefomgeving, en sociale waarde, de brede welvaart. Alle drie zijn belangrijk voor het transitiebankieren. En daar zit de moeilijkheid, want geen mens weet hoe de transitie er precies uit gaat zien."

Ronald Korpershoek, senior projectmanager energietransitie en bankier transitie: "Een van de grote problemen bij de energietransitie is dat het gebruik en de opwek van stroom niet synchroon lopen en dat we batterijen nodig hebben om de disbalans uit het net te halen. Daar zijn meerdere partijen bij betrokken die allemaal op een en hetzelfde moment opereren. Dat vraagt een ander wettelijk kader dan we nu hebben. De wetgever moet op een

andere manier kijken naar de verschillende functies in het totale stelsel."

Ezinga-Roebroek: "De complexiteit en de mogelijkheden van de energietransitie zitten in het feit dat er meerdere transitie tegelijkertijd plaatsvinden. Het helpt als we deze transitie met elkaar verbinden en kijken hoe we het telen van gewassen kunnen combineren met het opwekken van energie. Daar zijn nu al goede voorbeelden van, zoals de teelt van zacht fruit onder zonnepanelen."

Korpershoek: "In Culemborg staat het eerste verticale zonnepanelen veld in Nederland: Vrijstad Energie. De koeien en schapen grazen gewoon in datzelfde weiland. Groot voordeel: vanwege de oost-west opstelling vangen de panelen in de ochtend de opkomende zon en in de middag en avond de late zon."

Ezinga-Roebroek: "Financieren van dergelijke initiatieven is soms ingewikkeld omdat het nog niet goed past in het huidige systeem van financiers en beoordelen van een investeringsaanvraag. Wij hebben dus nog een systeem te ontwikkelen waarmee we de transitie kunnen versnellen en onze business toch kunnen blijven doen binnen de wettelijk geldende regels en kaders."

Korpershoek: "Samen met ASN, Triodos, Energie Samen en Stichting Volkshuisvesting Nederland (SVN) hebben we het Realisatiefonds opgericht, een sterk staaltje coöperatief ondernemen. Hiermee kunnen energiecoöperaties een zakelijke lening afsluiten. De banken zorgen voor de faciliteiten, Energie Samen adviseert over de technische aspecten en kijkt naar de financierbaar-

heid en SVN beheert het fonds."

Ezinga-Roebroek: "We kijken steeds heel goed wat we willen en waar we naar streven. Dat levert lang niet altijd direct geld op, en daar zit soms ook de moeilijkheid. Maar wat voor mij telt is het antwoord op de vraag: durven wij te investeren in de dag van morgen en overmorgen, ook als we niet zeker weten of dat financieel rendement oplevert, maar wel sociaal en ecologisch rendement."

Korpershoek: "Ik hoop dat het urgentiebesef verder toeneemt en niet alleen door de oorlog in de Oekraïne en dat iedereen wil meedoen. Daar hebben wij een taak in, maar ook de overheid heeft een belangrijke rol als het gaat om het wegnemen van barrières en het stimuleren van ander gedrag."

Ronald
Korpershoek

[www.energiesamen.nl/
pagina/106/realisatie-
fonds-voor-energiecooperaties](http://www.energiesamen.nl/pagina/106/realisatiefonds-voor-energiecooperaties)

[www.vrijstadenergie.nl/
zonneprojectdenheuvel/](http://www.vrijstadenergie.nl/zonneprojectdenheuvel/)

noemt hij een project in Zuid-West Friesland [windpark Fryslân] waar veel weerstand was tegen het plaatsen van windmolens tot mensen zelf gingen participeren. "Dat blijkt heel goed te werken en gebeurt nu op veel meer plekken in Nederland."

Andere machtsverhoudingen

Evident is dat we drastisch moeten verduurzamen en af moeten van de fossiele brandstoffen en de geopolitieke afhankelijkheid van andere landen. Het komt erop neer dat onze manier van leven op een fundamente-

le manier moet veranderen. Daar is geen ontkomen aan.

De energietransitie – maar net zo goed de voedseltransitie – vereist namelijk een radicaal andere manier van denken, handelen en organiseren. Simpelweg omdat het hele systeem op de schop gaat

waardoor de klassieke machtsverhoudingen veranderen en nieuwe partijen opkomen die op een andere manier naar vraagstukken kijken en ze op een andere manier oplossen. Energiecoöperaties spelen daarin een belangrijke rol. Ondanks het feit dat het aantal mensen dat lid is van een van die 676 coöperaties beperkt is: 112.000. Op een bevolking van ruim 17 miljoen mensen lijkt dat peanuts. Rotmans: “Zelf kom ik tot hogere aantallen, een aantal honderdduizenden, dat ligt eraan wat je meerekent.” Maar het indirecte effect van energiecoöperaties is groter dan het directe effect, het zet druk op het systeem en op energiebedrijven om sneller te verduurzamen. Taverne: “De impact van energiecoöperaties is veel groter dan het aantal leden. Het is dus niet zo dat alleen leden van een energiecoöperatie zich druk maken om het milieu en in actie komen.”

Rotmans: “Coöperaties vormen een belangrijke macht die bijdraagt aan de systeemverandering die nodig is. Hun kracht is namelijk dat ze laten zien dat lokale energiewinning een cruciale rol speelt in de veranderingen die nodig zijn en dat die energie schoon moet worden opgewekt en opgeslagen.” Wel verwacht hij dat veel bestaande coöperaties op termijn verdwijnen, omdat ze gaan samenwerken of fuseren of omdat ze over onvoldoende slagkracht beschikken. En nee, dat is geen ramp. Want ook die coöperaties hebben bijgedragen aan de veranderingen die nu in gang gezet worden. Ook Taverne signaleert dat coöperaties samengaan of opgaan in iets anders. “De continuïteit is een probleem. Wij doen dit werk als onbezoldigde professionals, als wij weg gaan, wie komt er dan voor in de plaats? Terwijl de verplichtingen die we aangaan een bedrijfsmatige omvang hebben waar langjarige verantwoordelijkheden uit voortvloeien.” De door BENG! en andere energiecoöperaties opgerichte koepelorganisatie Energie van Utrecht en het landelijke

“Dit doet een appèl op ieder van ons”

Energie Samen moeten zorgen voor een robuuste en toekomstbestendige transitie. Rabobank doet ook mee.

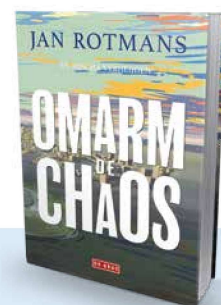
Onrust

Blijft de vraag hoe de energietransitie zich ontwikkelt, gezien de geopolitieke ontwikkelingen in combinatie met de andere grote problemen van deze tijd. Rotmans: “De komende vijf tot tien jaar krijgen we het moeilijk. We gaan meer betalen voor energie, zorg, water, boodschappen, grondstoffen. Daarna kan het beter worden, maar dan moeten we wel investeren in een compleet nieuwe energie-infrastructuur, zowel voor warmte als elektriciteit. Dat vergt tijd, want dit is niet in een of twee jaar te realiseren. We zullen mensen daarom een perspectief moeten geven en ze tegelijkertijd een eerlijk verhaal moeten vertellen.” Toch voorziet hij “op korte en middellange termijn nog meer chaos.” Wat volgens hem ook een groot voordeel heeft. “Dat is dat we inzien dat we op een doodlopend pad zitten en dat we sneller moeten omschakelen op wind, zon, groene waterstof, geothermie en aquathermie, willen we onafhankelijker worden van het buitenland. Al zullen we altijd wel energie moeten importeren.”

Taverne: “We staan voor een grote systeemtransitie waarin veel van wat we kennen verdwijnt en waarin we moeten leren omgaan met het nieuwe dat eraan komt en waarvan we nu nog niet precies weten wat dat is.” In zijn werkpraktijk betekent dit dat hij en zijn teamgenoten zich de komende periode vooral ook

gaan richten op huishoudens die lijden onder energie-armoede. “In oktober beginnen we met een project om mensen die in slecht geïsoleerde huizen wonen en geen geld hebben voor verduurzaming te helpen met het besparen van energie. Dit gaat dus niet over zonnepanelen en windmolens, maar gewoon over wat je in het klein kunt doen om energie te besparen.” Rotmans schreef een optimistisch vergezicht om mensen een perspectief te bieden, want “een transitie is nooit eerder gelukt vanuit pessimisme. Om echt iets te veranderen hebben we vooruitgangsgeloof en optimisme nodig.” ←

 www.janrotmans.nl
<https://bengdebilt.nl/>

Kantelpunt

De energietransitie - en alle andere transitie die er op ons afkomen - zijn zo groot en veelomvattend dat de meeste mensen zich er nauwelijks of geen raad mee weten. Vooral ook omdat het een kantelpunt is in de geschiedenis van de mensheid. COVID-19, klimaatverandering, verlies aan biodiversiteit zijn allemaal uitingen van de disbalans tussen mens en natuur. Hoe kun je je daartegen wapenen? Het boek 'Omarm de chaos', van Jan Rotmans neemt je mee in de manier waarop Rotmans naar een wereld in verandering kijkt.

ISBN 9790044 546538